

Клименко В. І.,
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК УМОВА ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто комерційну таємницю як умову трудового договору у міжнародному контексті, на підставі чого зроблено відповідні висновки. Зазначено, що важливою умовою успішного функціонування правового механізму комерційної таємниці в Україні є його вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародно-правових стандартів, що сприятиме його подальшому збалансуванню, уникненню колізій та неврегульованостей, оптимальному поєднанню інтересів працівника та роботодавця при використанні комерційної таємниці під час трудових відносин. Оскільки збереження комерційної таємниці, дотримання правового режиму її охорони всіма працівниками підприємства є важливим для забезпечення економічної безпеки підприємства. Недотримання ж цих правил навіть частиною персоналу може суттєво погіршити результати господарської діяльності, звести нанівець прагнення інших працівників до економічного зростання компанії. Тому вкрай важливо для демократичної та правової держави налагодити правові інструменти захисту, збереження інформації, що становить комерційну таємницю, та відповідальність за її незаконне збирання, використання та розголошення. При цьому вдосконалення правового забезпечення захисту комерційної таємниці має відбуватися в напрямку адаптації українського законодавства до вищих стандартів ЄС.

Акцентовано увагу, що на сьогодні чинне законодавство про працю не містить жодних норм щодо режиму використання комерційної таємниці чи відповідальності за її незаконне поширення.

Наголошено на доцільності передбачити у новому Трудовому кодексі України визначення поняття «комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин», а також доповнити перелік підстав звільнення за ініціативою роботодавця такою підставою, як умисне розголошення охоронюваної законом таємниці, що стала відомою працівникові у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Ключові слова: комерційна таємниця, захист, працівник, роботодавець, трудові відносини, міжнародні документи.

The article considers a trade secret as an object of labor relations in the international context, on the basis of which the relevant conclusions are made. It is noted that an important condition for the successful functioning of the legal mechanism of trade secrets in Ukraine is its improvement taking into account foreign experience and international legal standards, which will contribute to its further balancing, avoidance of conflicts and unresolved, optimal combination of employee and employer relations. Because the preservation of trade secrets, compliance with the legal regime of its protection by all employees of the enterprise is important to ensure the economic security of the enterprise. Failure to comply with these rules, even part of the staff can significantly worsen the results of economic activity, nullify the desire of other employees to economic growth of the company. Therefore, it is extremely important for a democratic and legal state to establish legal instruments for the protection, preservation of information that constitutes a trade secret, and responsibility for its illegal collection, use and disclosure. At the same time, the improvement of the legal provision for the protection of trade secrets should take place in the direction of adapting Ukrainian legislation to higher EU standards.

It is emphasized that the current labor legislation does not contain any rules on the regime of use of trade secrets or liability for its illegal distribution.

Emphasis is placed on the expediency of the new Labor Code of Ukraine to define the concept of "trade secret as an object of labor relations", as well as to supplement the list of grounds for dismissal at the initiative of the employer with such grounds as deliberate disclosure of a secret protected by law. performance of labor duties.

Key words: *trade secret, protection, employee, employer, labor relations, international documents.*

Постановка проблеми. В умовах жорсткої конкуренції та ринкової економіки, а також негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, суб'єкти господарювання змушені створювати відповідні механізми захисту економічних інтересів, серед яких чільне посідає комерційна таємниця. Остання має важливе значення для комерційних установ, підприємств та організацій, адже надає переваги над конкурентами і на ринку послуг, товарів та ін., що в свою чергу призводить до фінансового успіху власника комерційної таємниці.

Отримавши визнання в Законах України «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво», «Про інформацію», даний інститут активно розвивається в цивільному та господарському праві, відповідні норми включено до Цивільного та Господарського кодексів (наприклад, у ЦК України цьому інституту присвячено навіть цілу главу). У той же час у контексті трудового права нічого подібного не спостерігається – нині чинне законодавство про працю не містить жодних норм щодо режиму використання комерційної таємниці чи відповідальності за її незаконне поширення. У Кодексі законів про працю України навіть визначення комерційної таємниці немає, що призводить до складнощів у створенні ефективної системи захисту комерційної таємниці на підприємстві, попередженню витоку та відшкодуванню завданої шкоди. У той же час чимало іноземних компаній включають і в угоди з контрагентами, і в трудові договори (контракти) з працівниками певні застереження щодо використання комерційної таємниці. Безумовно, на Заході цьому компоненту комерційної діяльності приділяється достатньо уваги. Власне, сама практика та конкуренція диктує таку потребу, чого не скажеш про українські реалії.

Тому важливою умовою успішного функціонування правового механізму комерційної таємниці в Україні є його вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародно-правових стандартів. Це сприятиме його подальшому збалансуванню, уникненню колізій та неврегульованостей, оптимальному поєднанню інтересів працівника та роботодавця при використанні комерційної таємниці під час трудових відносин.

Мета даної статті розглянути комерційну таємницю як умову трудового договору у міжнародному контексті, на підставі чого зробити відповідні висновки.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями щодо визначення поняття комерційної таємниці та її ознак було предметом дослідження таких учених, як Н. М. Вапнярчук, Ю. М. Капіца, Є. В. Краснов, Ю. В. Носік, О. Д. Святоцький, Н. В. Северін, О. Г. Серета, Д. В. Юсупова, О. М. Ярошенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Рівень успішної й ефективної діяльності кожної організації залежить від уміння компанії захистити свою конфіденційну інформацію від її неправомірного використання. Наразі в Україні існують певні перешкоди юридичного характеру на шляху до активного застосування економіко-правових механізмів комерційної таємниці, зокрема неповнота, непослідовність та, навіть, суперечність положень окремих нормативно-правових актів, присвячених регулюванню відносин щодо комерційної таємниці (зокрема, у вітчизняному законодавстві бракує низки принципів положень, які б нормативно закріпили порядок використання комерційної таємниці у трудових відносинах, до яких можна віднести обов'язок працівника зберігати в таємниці конфіденційну інформацію, заходи роботодавця по недопущенню її розголошення, типову форму договору про конфіденційність, алгоритм дій роботодавця у разі виявлення факту незаконного поширення комерційної таємниці, і найголовніше, можливість

відшкодування збитків, заподіяних такою протиправною поведінкою працівника), невизначеність характеру та змісту прав на комерційну таємницю, нерозвиненість правозастосовчої, зокрема, судової, практики у цій сфері тощо.

Тому доречним буде дослідження інституту комерційної таємниці у міжнародному контексті. Втім аналізуючи міжнародно-правові документи з розглядуваної проблематики, слід відмітити відсутність конкретних конвенцій та рекомендацій МОП. Єдине, на що ми можемо звернути увагу, це на загальні міжнародні норми, які стосуються питання регулювання конфіденційної інформації в міжнародних відносинах.

На відміну від патентів, торгових марок та авторського права, для комерційної таємниці відсутній єдиний міжнародний договір, що надавав би загальне визначення та встановлював уніфіковані основи правового захисту. Захист комерційної таємниці здійснюється, переважно, у межах регіональних угод. Основою такого захисту вважається ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. [1] (набула чинності для України 25 грудня 1991 р.), в якій зазначається наступне: “(1) Країни Союзу зобов’язані забезпечити громадянам країн, що беруть участь у Союзі, ефективний захист від недобросовісної конкуренції. (2) Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах.”, а також ст. 10 ter Паризької конвенції: “(1) Країни Союзу зобов’язуються забезпечити громадянам інших країн Союзу законні засоби для ефективного припинення всіх дій, зазначених у статтях 9, 10, 10 bis. (2) Крім того, вони зобов’язуються передбачити заходи, що дозволяють союзам та об’єднанням, існування яких не суперечить законам їх країн і які представляють зацікавлених промисловців, виробників чи торговців, діяти через суд чи адміністративні органи з метою припинення дій, передбачених у статтях 9, 10, 10 bis, тією мірою, якою це дозволяє закон країни, де вистребується охорона, для союзів і об’єднань даної країни.”

Положення даної Конвенції є важливими для розуміння режиму охорони комерційної таємниці також з огляду на визначення об’єктів охорони промислової власності, що міститься в ст. 1 Конвенції: “Об’єктами охорони промислової власності є ... припинення недобросовісної конкуренції. Промислова власність розуміється в найбільш широкому значенні...”.

З погляду Д. Котляра, хоча в цілому зазначені положення Конвенції є недосконалими та недостатніми для створення системи охорони конфіденційної інформації, вони нерідко використовуються для первинного обґрунтування іншими міжнародними актами (наприклад, Угода щодо торгових аспектів прав інтелектуальної власності (TRIPS) та Північноамериканська угода про вільну торгівлю (NAFTA)). Ці документи мають багато схожого та є одними з перших багатосторонніх міжнародних угод, які безпосередньо спрямовані на створення комплексних механізмів збереження комерційної таємниці [2].

Так, норми TRIPS гарантують захист комерційної інформації підприємств, установ, організацій, розглядають дії, що посягають на охоронюваний статус комерційної таємниці, як недобросовісну конкуренцію, заходи примусу для дотримання прав інтелектуальної власності в країнах СOT. Стаття 1 Угоди ТРІПС визнає комерційну таємницю (вживає термін «закрита інформація») інтелектуальною власністю разом з іншими об’єктами.

Угода містить Розділ 7 «Охорона закритої інформації» (*Protection of Undisclosed Information*), який складається з однією статті 39: “1. У процесі забезпечення ефективного захисту від недобросовісної конкуренції, як це передбачено статтею 10 bis Паризької конвенції (1967), країни-учасниці повинні охороняти закриту інформацію відповідно до частини другої цієї статті та дані, надані урядам або урядовим органам відповідно до частини третьої цієї статті. 2. Фізичні та юридичні особи повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб інформація, яка правомірно знаходиться під їхнім контролем, була без їхньої згоди розкрита, отримана або використана іншими особами в спосіб, що суперечить чесній комерційній практиці, якщо ця інформація: (а) є секретною у тому розумінні, що вона в цілому або в конкретному поєднанні та розташуванні її складових, не є відомою або легко доступною для осіб, які належать до певного кола, що звичайно має справу з

подібною інформацією; (b) має комерційну цінність з огляду на її секретність; та (c) у конкретних обставинах стала предметом розумних дій для збереження її секретності з боку особи, яка правомірно контролює цю інформацію. 3. Країни-учасниці, у випадках, коли умовою погодження торгового обігу фармацевтичних або сільськогосподарських хімічних продуктів, у яких використовуються нові хімічні речовини, є подання попередньо нерозкритих даних про випробування або інших даних, отримання яких було пов'язано зі значними зусиллями, повинні охороняти такі дані від недобросовісного комерційного використання. Також, країни-учасниці повинні охороняти такі дані від розкриття (крім випадків, коли це необхідно для захисту населення або не вживаються заходи для забезпечення охорони цих даних від недобросовісного комерційного використання).”

Також цією Угодою було закріплено три критерії режиму комерційної таємниці: (a) секретність, (б) комерційна цінність та (в) вжиття адекватних заходів для забезпечення секретності.

У свою чергу, NAFTA (укладена в 1994 р. між Канадою, США та Мексикою), окрім зазначеного, встановлює ряд додаткових обов'язків для держав-учасниць Угоди щодо охорони комерційної таємниці. По-перше, вживається термін «комерційна таємниця» (*trade secrets*), що відповідає традиції США; по-друге, однією з ознак комерційної таємниці визнається дійсна або потенційна комерційна цінність (Угода ТРІПС не містить такого поділу); по-третє, країнам-учасницям Угоди дозволяється вимагати матеріальних доказів для доведення вживання заходів з охорони комерційної таємниці; по-четверте, забороняється обмежувати тривалість дії режиму комерційної таємниці, по-п'яте, передбачає необхідність матеріалізації (документування) інформації, яка становить комерційну таємницю, на паперових, електронних, магнітних носіях, оптичних дисках, мікрофільмах, відеоплівках чи інших подібних засобах [3, с. 192].

Іншими важливими для характеристики комерційної таємниці міжнародними актами є Стокгольмська конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р., відповідно до ст. 2 якої «інтелектуальна власність» включає права, що відносяться, зокрема, до «захисту проти недобросовісної конкуренції» [4] та Модельна конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку з питань податків на прибутки та капітал, ст. 26 якої передбачено, що в ході обміну інформацією між державами жодна з них не зобов'язана надавати інформацію, яка може розкрити комерційну таємницю [5].

Щодо нормативної бази Європейського Союзу, то в ній також бракує єдиного правового акту, який би встановлював стандарти з питань комерційної таємниці. Лише частково врегульовані сторони розкриття таємниці при електронній торгівлі, боротьбі з відмиванням коштів, захисту персональних даних, страхуванні, інвестиційній діяльності. Як приклад, можна навести Першу Директиву Ради 68/151/ЄЕС від 9 березня 1968 р. щодо координації заходів безпеки, які для захисту інтересів членів та інших країн вимагаються країнами-членами від компаній у розумінні частини другої статті 58 Договору з метою забезпечення рівнозначності таких заходів усередині Співтовариства [6]. Статтею 2 Директиви визначається мінімальний перелік документів, які підлягають обов'язковому розкриттю (інакше кажучи, які не можна віднести до комерційної таємниці): установчий документ та статут, будь-які зміни, що до них вносяться; документи про призначення, припинення повноважень, відомості про осіб, які самостійно або в складі колективного органу є уповноваженими представляти компанію у відносинах з третіми особами, виступати від імені компанії, брати участь в управлінні, нагляді або контролі за компанією; принаймні щорічно суму акціонерного капіталу; бухгалтерську звітність за кожний фінансовий рік, яка підлягає оприлюдненню відповідно до Директив Ради 78/660/ЄЕС, 83/349/ЄЕС, 86/635/ЄЕС та 91/674/ЄЕС ЄЕС; відомості про зміну місця знаходження компанії; відомості про ліквідацію компанії, у тому числі відповідне рішення суду; відомості про призначення ліквідатора, інформація про останнього.

Також слід згадати і Директиву Європейського парламенту і Ради ЄС від 24 жовтня 1995 р. «Про захист фізичних осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних та

безперешкодного руху цих даних», в якій зазначена неприпустимість того, щоб реалізація права доступу до персональних даних завдавала шкоди комерційній таємниці або інтелектуальній власності, зокрема праву автора, що захищає програмне забезпечення [7, с. 48, 49].

Важливе значення також має прийнята Європейським Парламентом та Європейською Радою 8 червня 2016 р. Директива 2016/943 про захист нерозголошених «ноу-хау» та комерційної інформації (комерційні таємниці) від незаконного заволодіння, використання та розголошення. За цією Директивою (ст. 2) під «комерційною таємницею» розуміється інформація, що відповідає всім зазначеним нижче вимогам, а саме: – є таємницею у тому сенсі, що не є відомою чи доступною для кола осіб, які, як правило, обізнані з інформацією подібного характеру; – має комерційну цінність, оскільки є таємницею; – з обґрунтованих підстав є такою, що має триматися у таємниці особою, яка на законних засадах здійснює над нею контроль. Окремі норми Директиви мають роз'яснювальний характер. Так, з контексту ст. 20 випливає, що заходи, процедури та засоби правового захисту, передбачені Директивою, не повинні використовуватися для обмеження операцій з інформування. Тобто, захист комерційної таємниці не повинен поширюватися на випадки, коли розголошення комерційної таємниці служить інтересам суспільства та виявленню неправомірної поведінки чи діяльності. Аналізуючи норми Директиви, наприклад, можна зрозуміти що за їх вимогами, якщо власник комерційної таємниці отримав інформацію за власним дослідженням, спостерігаючи за загальнодоступними продуктами або іншими процедурами відповідно до серйозної ділової практики, такий бізнес-секрет вважається законним. Натомість отримання інформації буде незаконним у разі несанкціонованого копіювання документів, несанкціонованого доступу до документів або порушень договорів конфіденційності [8].

Слід звернути увагу також і на Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського співтовариства, який передбачає безумовні обов'язки для працівників збереження комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації, які стали їм відомі у процесі виконання професійних обов'язків [9].

Огляд міждержавних угод, що стосуються охорони комерційної таємниці, свідчать про те, що така охорона більше не є справою виключно національного законодавства. Міжнародна торгівля та інвестиції створили передумови для розвитку правових інструментів комерційної конфіденційної інформації. Основною рушійною силою цих змін стали глобальні інвестиції розвинутих країн, які не мають бажання інвестувати закордон та розкривати своє «секретне знання», якщо відсутній певний рівень охорони комерційної таємниці, визнаний учасниками міжнародної торгівлі. Саме торгівлі та інвестиційні угоди стали імпульсом розвитку нових систем заходів охорони комерційної таємниці в законодавстві країн світу [2].

Проаналізувавши міжнародне законодавство, вважаємо становлення інституту комерційної таємниці у трудовому праві вимагає вивчення міжнародного досвіду. Оскільки, сьогодні збереження комерційної таємниці, дотримання правового режиму її охорони всіма працівниками підприємства є важливим для забезпечення економічної безпеки підприємства. Недотримання ж цих правил навіть частиною персоналу може суттєво погіршити результати господарської діяльності, звести нанівець прагнення інших працівників до економічного зростання компанії. Тому вкрай важливо для демократичної та правової держави налагодити правові інструменти захисту, збереження інформації, що становить комерційну таємницю, та відповідальність за її незаконне збирання, використання та розголошення. При цьому вдосконалення правового забезпечення захисту комерційної таємниці має відбуватися в напрямку адаптації українського законодавства до вищих стандартів ЄС [10].

Висновки. На підставі викладеного, урахувавши міжнародний досвід, з метою вдосконалення правового регулювання комерційної таємниці у трудових відносинах, вважаємо за доцільне передбачити у новому Трудовому кодексі України визначення поняття «комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин»: це відомості економічного, виробничого, технічного й організаційного характеру, що стали відомі працівникові в силу специфіки виконання посадових

обов'язків та повинні зберігатися ним у таємниці, а їх розголошення повинне спричиняти для нього негативні наслідки відповідно до закону та норм укладеного договору; та до доповнити перелік підстав звільнення за ініціативою роботодавця такою підставою, як умисне розголошення охоронюваної законом таємниці, що стала відомою працівникові у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
2. Котляр Д. Комерційна таємниця: правова природа та підходи до регулювання. URL: <https://parlament.org.ua/2004/05/13/komertsijna-tayemnitsya-pravova-priroda/>
3. Гуляева Н. С. Регулирование вопросов охраны коммерческой тайны в праве Европейского Союза: *Преподавание права Европейского Союза в российских вузах – II*: материалы семинара. Москва: Статут, 2001. С. 191-194.
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності: міжнар. документ від 14.07.1967 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169
5. Model Convention With Respect to Texas on Income and Capital. Organization for Economic Cooperation and Development. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/14/32/41147804.pdf>.
6. First Council Directive 68/151/EEC of 9 March 1968 on co-ordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 58 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent throughout the Community. Official Journal L 065, 14/03/1968, P. 8-12.
7. Брижко В. До питання щодо міжнародних стандартів захисту даних. *Правова інформатика*. 2004. № 2. С. 45-52.
8. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: моногр. Київ: Юрид. практика, 2003. 924 с.
9. Вапнярчук Б. В. Ярошенко О. М. Правове регулювання комерційної таємниці: зарубіжний досвід. *Право і суспільство*. 2018. № 5. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_2/13.pdf
10. Вапнярчук Н. М. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: міжнародно-правові стандарти. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.); за заг. ред. К.Ю. Мельника. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 158-160.

УДК 349.22

Мельник Я. О.,
аспірант кафедри трудового права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті розглянуто особливості правового регулювання оплати праці в зарубіжних країнах, на підставі чого зроблено певні висновки. Зазначено, що досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання оплати праці засвідчує наявність діючих ефективних систем організації